

ԵԿԵՂԵՅԱԳԻՏԱԿԱՆ

ԱՐՄԵՆ ՍԱՐԿԱՎԱԳ ԽԱՉԱՏՐՅԱՆ

ՍՈՒՐԲ ԳՐԻԳՈՐ ՏԱԹԵՎԱՑՈՒ ՔՐԻՍՏՈՍԱԲԱՆԱԿԱՆ ՀԱՅԱՑՔՆԵՐԸ

ՄՈՒՏՔ

Քրիստոնեական Եկեղեցիների բույլում Հայ Առաքելական Սուրբ Եկեղեցին դարեր շարունակ մեծ հետաքրքրություն է ներկայացրել իր ինքնատիպությամբ, դարավոր պատմությամբ, ուղղափառ վարդապետությամբ, սրբազան ծեսով, շնորհաշատ Հայրերով... Առանձնակի համակրանք է վայելել նաև Հայոց Եկեղեցու «*երջանիկ եւ աշխարհալուր, եռամեծ եւ տիեզերալոյս հռետորն քրիստոսատիպ եւ արթուն անուն Գրիգոր վարդապետն*»¹:

Ս. Գրիգոր Տաթևացու աստվածաբանության մեջ կենտրոնական տեղ է զբաղեցնում նրա քրիստոսաբանությունը: Քրիստոնեական ջինջ հոգի ունեցող հեղինակն անկեղծ սիրով է լցված առ Քրիստոս Փրկիչը: Նրա քրիստոսաբանական հրամանակարգ տեսության մեջ մեծ կարևորություն և տեղ է հատկացված «*Ընդդէմ հերձուածողաց*» հակաճառությանը, որը ներկայացված է դպրական (scholastic) իմաստասիրության ոճով՝ հարց ու պատասխանի տեսքով: Ի դեմս հերետիկոսների՝ առաջադրվում են զանազան հարցեր, որոնց հաջորդաբար տրվում են սպառնիչ պատասխաններ: Այսօրինակ բնույթ է կրում «*Գիրք Հարցմանցը*», ուր կարմիր թելի նման նկատելի են աստվածաբան վարդապետի քրիստոսաբանական շեշտադրումները: Եռամեծ սուրբը նախ և առաջ դատապարտում է Արիոսի ու ծայրահեղ Եվնոմեոսի մոլար աղանդները, որոնք փորձում էին մթին ստվեր գցել ուղղամիտ քրիստոսաբանության վրա: Ապա հզոր դավանաբանն անդրադառնում է երկաբնակ քաղկեդոնականներին, որոնց ուսմունքն անվանում է որպես *պաճուճեալ* նեստորականություն:

Քրիստոսաբանական խոր թափանցումներով հարուստ է նաև «*Ոսկեփորիկ*» կոչվող գիրքը, որը, արդարև, ոսկե փորիկ (սափոր) է Հայ Եկեղեցու աստվածաբանության գուլալ աղբյուրում: Ոչ պակաս քրիստոսաբանական տեսությամբ են ճոխացած *Ձմեռան* և *Ամառան* քարոզագրքերը: Նման հրամանակարգերի հանդիպում ենք նաև նրա մեկնողական ժանրի աշխատություններում: Ի մասնավորի՝ «*Հովհաննու Ավետարանի մեկնության*» մեջ բավական ընդարձակ կերպով խոսվում են քրիստոսաբանական առանձնահատուկ գծերի մասին:

Միով բանիվ, Հայ Եկեղեցու ընկալյալ քրիստոսաբանության՝ Ս. Գրիգոր Տաթևացու

¹ Առաքել վարդապետ, տե՛ս Գրիգոր Տաթևացի, *Գիրք քարոզութեան որ կոչի Ձմեռան հատոր* (պատմե՛տ՝ Ձմեռան), Կ. Պոլիս, 1740, էջ 717:

կատարած վարդապետումները վկայում են նրա մտահոգությունը քրիստոսաբանական մտքի անադարտ պահպանության վերաբերյալ, որոնք էլ մատենագրական հսկայածավալ ժառանգությամբ կտակել է հետագա սերունդներին:

Հարկավ, երբևէ հնարավոր չէ մի քանի էջերում ամբողջությամբ սպառել քրիստոսաբանական ողջ տեսակարգը, այն էլ՝ տաթևյան հարուստ ոգեկանությամբ շաղախված: Բայց և այնպես, քրիստոսաբանական կարևորագույն կետերից *Փրկչի մարդեղությունը*, *Քրիստոսի միավորությունը* և *Քրիստոսի մարմնի անապականությունը* փորձել ենք ամփոփ կերպով շարադրել: Ջանացել ենք նվազագույնի հասցնել կողմնակի ընդմիջարկությունները, այն էլ բացառապես խիստ անհրաժեշտության դեպքերում:

Խնդրո առարկա հարցերը, որոնք հաճախ շահարկվել են ինչ-ինչ նպատակների համար, մշտապես հուզել են աստվածաբաններին ու քրիստոնյա մտածողներին՝ տեղիք տալով զանազան վեճերի և տարաձայնությունների: 451 թ. գումարված Քաղկեդոնի ժողովում քննարկման նյութ դարձած Քրիստոսի երկու բնությունների հարցը, փաստորեն, պատճառ հանդիսացավ Ընդհանրական Եկեղեցու պառակտման. արդյունքում քրիստոնեական աշխարհում ի հայտ եկան Եկեղեցիների երկու մեծ խմբեր՝ քաղկեդոնական ու հակաքաղկեդոնական...

Եկեղեցու պատմությունից գիտենք նաև, որ տարբեր ժամանակներում ապրած հերետիկոս-աղանդավորները, առաջ քաշելով իրենց սխալ և մոլորեցնող գաղափարները, գայթակղության քար են հանդիսացել հավատացյալ հոտի համար ու մինևույն ժամանակ լուրջ վտանգ ներկայացրել Եկեղեցու միասնականության պահպանմանը: Ուստի նրանց մարտահրավերներից պաշտպանվելու և դրանց դիմակայելու համար անհրաժեշտ է ըստ ամենայնի ուսումնասիրել ու սերտել Քրիստոսի Սուրբ Եկեղեցու ուղղափառ վարդապետությունը՝ իբրև վահան ունենալով ուղղափառ հավատքը, որով կարողանանք *«զամենայն նեսոս մուխս չարին շիջուցանել»* (Եփես. 2 16): Ցավալի է, սակայն բոլոր դարերում էլ գտնվել են *ոմանք չարափառք*, որոնք, փորձելով խաթարել ուղղափառ միտքը, ջանացել են պղտորել Ս. Եկեղեցու վճիտ աղբյուրը: Սրանց դավադիր ձգտումներն իրենց անփառունակ վախճանին են հասնում տաթևյան հերձվածասպան խոսքով:

Շատերի համար թերևս ժամանակավրեպ համարվի Եկեղեցու վարդապետության իմացությունը այն թյուր պատճառաբանությամբ, թե իբր փոխվել են ժամանակները, և հիմա կարիք կա զբաղվելու ավելի «այժմեական» խնդիրներով: Ինչ խոսք, դրանք այսօր չափազանց կարևոր են, բայց ոչ երբեք ի հաշիվ մյուսի: Աստծո խոսքը եղել է, կա ու միշտ անփոփոխ կմնա, որի կենդանի կրողները պետք է լինենք մենք՝ Տիրոջ բանավոր հոտի անդամներս, զի «Յիսուս Քրիստոս երեկ էլ այսօր՝ նոյն եւ յաւիտեան» (Եբր. Ժգ 8):

ՅԱՂԱԳՍ ՄԱՐԴԵՂՈՒԹԵԱՆ ՓՐԿՉԻՆ

«Եւ Բանն մարմին եղել եւ բնակեաց ի մեզ»
(Հովհ. Ա 14):

Բանն Աստված մարդացավ, *«մարմին եղել»* ու բնակվեց մարդկանց մեջ...

Աստվածային էությունն անքննելի, և արարչական խորհուրդներն անհասանելի են ոչ միայն հոգանյութ, այլև աննյութ արարածներին: Այսպիսին է նաև Բանի մարմնացումն ու Աստծո մարդեղությունը՝ «խորհուրդ մեծ եւ սքանչելի»²:

Աստված մարդացավ... Ոչ թե կարոտ էր մարդացման, այլ Իր անբավ մարդասիրությունից մղված, որով ստեղծեց զգալի և իմանալի աշխարհները, մարդ դարձավ, հագավ մարդկային բնություն, ընդունեց ծառայի կերպարանք, որպեսզի արարածներս հաղորդակից լինենք Իր անճառելի աստվածությանը: Նա մեզ խոստացավ փրկություն ու տվեց հույսը հավիտենական կյանքի: Պետք էր՝ Աստված խոնարհվեր, որպեսզի մարդը բարձրանար՝ նման Ս. Աթանասի նշանավոր մտքի. «Աստված մարդացավ, որպեսզի մարդն աստվածանա»³:

Աստված մարդուն թագ և պսակ ստեղծեց ողջ արարչության համար: Նրան պատվեց Իր նմանությամբ՝ շնորհելով անմահ հոգի, բանական միտք ու անձնիշխան կամք, որով ազատորեն ընտրում է բարին կամ չարը: Եվ որովհետև մարդն իր ազատությամբ հետևեց չարի պատրանքներին, դատապարտվեց Աստծո արդարությունից ու պատժվեց մահվամբ: Ադամի որդիների մեջ չկար այնքան արդար մեկը, որ կարողանար ոտքի կանգնեցնել անկյալ մարդկությանը: Չկար նաև այնքան համարձակ մեկը, որ ի վիճակի լիներ վերացնել դատապարտության վճիռը, որով նախաստեղծներն արտաքսվեցին «փափկութեան» դրախտից:

Սատանան չարախոսում էր, թե մարդիկ բնությամբ և ոչ թե ազատ կամքով են մեղանշում: Սրանով նախ մեղադրում էր Աստծուն, թե ինչո՞ւ մարդկանց մեղսահալ բնությամբ ստեղծեց, որով հանապազ մեղանշում են: Ու չկար մեկը, որ բռներ չարախոսի սուտը, քանզի մարդկանց մեջ չգտնվեց անմեղը: Ադամից մինչ Քրիստոս բոլոր մարդիկ դժոխքում գերված էին չարի կապանքներով: Մարդն իր անհնազանդությամբ մերկացավ «եօթնարփեան» շնորհներից ու «երկոտասան» պարզներից: Զրկվելով ու խավարելով աստվածային գերապայծառ լույսից՝ իր և Արարչի միջև անհաշտ թշնամություն սերմանեց: Մահն օրըստօրե գորացավ ու իսպառ կլանեց մարդկային բնությունը: Ոչ ոք չկար, որ կարողանար մահվան կապանքներից խլել մարդկությանը, քանի որ ամենքն էլ դարձան մահկանացու, զի «վարձք մեղաց մահ են» (Հռոմ. Զ 23): Մեռան Ադամից բոլոր ծնվածները, հող ու փոշի դարձան՝ համաձայն տերունական հրամանի, թե «հող էիր եւ ի հող դարձցիս» (Ծննդ. Գ 19): Եվ ոչ ոք չունեւ հույսը հարության: Մեռան ոչ միայն մարմնով, այլ, որ սոսկալին է, նաև հոգով: Կին թե տղամարդ, ծեր թե մանուկ, հարուստ թե աղքատ, մի խոսքով բոլորը դարձան մեղքի ստրուկը՝ հնազանդորեն ծառայելով դրան, ինչպես ասում է Ս. Գրիգորը. «Ամենայն ոք խորհէր ի սրտի իւրում խնամով ի չարիս զամենայն աւուրս» (Ծննդ. Զ 5), նաև՝ «Ապականեցաւ երկիր առաջի Աստուծոյ, եւ լցաւ երկիր անիրաւութեամբ» (Ծննդ. Զ 11), և թե՝ «Միտք մարդոյ հաստատեալ են ի խնամս չարի ի մանկութենէ իւրմէ» (Ծննդ. Ը 21): Եվ բնավ չգիտեին Աստծո արդար դատաստանի մասին, որը սրի նման կախված ունեին իրենց գլխավերևում:

Առաջին Ադամը մեզ ժառանգություն թողեց մարդկային եղծված ու ապականված բնություն, որը կրեց ամեն մի աղամորդի: Պատվիրանազանցությամբ նախածնողներն

² Շարակնոց, Էջմիածին, 1999, էջ 22:

³ Հմմտ. Քրոսեյան Հ., Եկեղեցու հայրեր, վարդապետներ (IV-VIII դդ.), «Մազադաթ», Երևան, 2007, էջ 50:

իսկույն հոգով մեռան. «Յորում աւուր ուտիցէք ի նմանէ, մահու մեռանիցիք» (Ծննդ. Բ 17): Ապա շատ տարիներ անց մեռան նաև մարմնով՝ համաձայն արարչական հրամանի, թե «հող էիր եւ ի հող դարձցիս»:

Արդ, «Բանն մարմին եղել եւ բնակեաց ի մեզ...» Աստված, որ հույժ արդար է Իր արարածների նկատմամբ, չկամեցավ մեղավորի մահը, այլ՝ մեղքերից նրա դարձն ու ապրելը: Ուստի **ծնվեց մարդուց իբրև Մարդ և արդարացրեց մարդուն իբրև Աստված**⁴: «Եւ Բանն մարմին եղել», որպէսզի մարմնավորներին ազատի անեծքի դատապարտությունից՝ անեծք դառնալով մեզ համար: Կատարյալ Աստված դարձավ կատարյալ Մարդ՝ «հոգւով եւ մտօք եւ մարմնով»⁴, կրեց մարդկային բոլոր կրքերը՝ բացի մեղքից: Խցեց բանսարկուի ստախոս բերանը, որն ասում էր, թե մարդիկ բնությամբ են մեղանչում, ուստի ենթակա չեն պատժի, քանզի Աստված նրանց այդպես է ստեղծել: Աստծո միաձին Որդին Իր անմեղ մարմնով Խաչի վրա Հորը մատուցած հավիտենական Պատարագով և Իր անապական մահվամբ պատռեց մահացու մեղքերի պարտամուրհակը: Բանի մարդեղությամբ միայն Աստված հաշտվեց մարդու հետ: «**Բանն Աստուած անմահ, էառ զմահկանացու բնութիւնս մեր, եւ միաւորեաց ընդ Բրբում աստուածութեանն, եւ մեռեալ անմահն մարմնով, զմահ մեր երարձ, եւ զանմահութիւն ի մեզ հաստատեաց**»⁵, որպէսզի մեզ՝ մեռածներին, շնորհի անմահություն. «*ո՛ւր է յաղթութիւն քո, մահ. ո՛ւր է խայթոց քո, դժոխք*» (Ովսէէ ԺԳ 14): Քանզի «*որպէս Ադաման ամենեքին մեռանին, նոյնպէս եւ Քրիստոսի ամենեքին կենդանացին*» (Ա. Կորնթ. ԺԵ 22): Աստծո մարդացումը գծեց մարդու աստվածացման ուղին: Ադամական անկենդան բնությունը նորոգվեց Քրիստոսի մահվամբ:

Մահը լինում է երկու տեսակ, այսինքն՝ հոգու և մարմնի: Կրկնատեսակ է նաև կյանքը: Հոգին բնությամբ անմահ է, քանզի պատկերակից ու նմանակից է անմահ Աստծուն: Այլ հոգու մահ կոչվում է մեղքը, որով այն, տարագրվելով Աստծուց, դառնում է մեռյալ, որովհետև ինչպես հոգին է մարմնի կենդանությունը, այնպես էլ հոգունը՝ Աստծո Հոգին, Որից բաժանվում է մեղքով: «*Ես եմ Ճանապարհն եւ Ճշմարտութիւնն եւ Կեանքն*» (Հմմտ. Հովհ. ԺԴ 6) և «*Հացն Կենաց*» (Հմմտ. Հովհ. Զ 35),– ասում է Հիսուս:

Արդ, Քրիստոս Իր առաջին գալստյամբ կենդանացրեց մարդու հոգին, իսկ երկրորդ գալստյամբ հարություն է տալու նաև մարմնին՝ «*յաւուր յայտնութեան եւ միւս անգամ գալստեան*»: Ուստի «*Բանն մարմին եղել եւ բնակեաց ի մեզ*», որպէսզի մեզ բնակեցնի Հոր մեջ: Սակայն անպատշաճ էր, որ Հայրը մարմնանար, քանզի անսկիզբ է, այլապես «*յաշխարհս ոչ ոք լինէր անսկիզբն*»⁶: Իսկ եթե մարմնանար Սուրբ Հոգին, ապա կստացվեր երկու Որդի: Այլ «*Բանն մարմին եղել*», ու աստվածության երեք անձերը մնացին անշփոթ: Աստծո միակ Որդին ի յրումն ժամանակաց իջավ Ս. Կույս Մարիամի ամենամաքուր արգանդը: Այնտեղ ժուժկալելով ինն ամիս և հինգ օր՝ վերցրեց նրա անարատ արյունից ու «*միաւորեաց ընդ Բրբում Աստուածութեանն*»⁷: Եվ Բանն մարմին եղել՝ հո-

⁴ Ժամագիրք Հայաստանեայց Ս. Եկեղեցւոյ (այսուհետ՝ Ժամագիրք), Նիւ Եօքք, 1986, էջ 6:

⁵ Զմեռան, էջ 36:

⁶ Գրիգոր Տաթևացի, Մեկնութիւն Յովհաննու Աւետարանին, Էջմիածին, 2005, էջ 75:

⁷ Ժամագիրք, էջ 6:

գով, մտքով և մարմնով՝ «*մի անձն, մի ղեմ եւ միաւորեալ մի բնութիւն*»⁸: Աստված մարդացավ անփոփոխ և անայլայլ կերպով՝ «*անսերմն յղութիւն եւ անապական ծնունդ*»⁹: Ու քանի որ մարմնով ծնվածն Աստված է, հետևաբար Մարիամն *աստուածածին* է՝ մնալով *միշտ Սուրբ Կույս*:

ՎԱՍՆ ՄԻԱԽՈՐՈՒԹԵԱՆՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

*«Եւ Բանն մարմին եղեւ եւ բնակեաց ի մեզ»
(Հովհ. Ա 14)*

Բանը մարմին եղավ, այսինքն՝ առանց փոփոխման միավորվեց մարմնին: Ոչ թե Բանը վերածվեց մարմնի, այլ մնալով միշտ Բան՝ մարմին եղավ՝ ըստ անձառ միավորության: Բանի մարմնացումով հայտնի դարձավ Քրիստոսի աստվածությունը, քանի որ Բանն առանց մարմնի Քրիստոս չէ, այլ Բանը, որ մարմին եղավ:

Արդ, Քրիստոս մարդկայի՞ն բնությամբ է Աստված, թե՞ աստվածային բնությամբ՝ Մարդ: Որպեսզի խույս տանք երկակի ծայրահեղությունից՝ նեստորական մարդապաշտությունից ու եվտիքյան շփոթությունից, հարկ է ուղղընթաց առաջանալով՝ փախչել երկու մոլորություններից էլ՝ խոստովանելով, թե «*Քրիստոս ըստ անշփոթ միաւորութեանն՝ աստուածային բնութեամբն Մարդ է, եւ մարդկային բնութեամբն Աստուած է*»¹⁰: Քրիստոս անունն էլ դա է ուսուցանում՝ աստվածությամբ Մարդ լինելը և մարդկությամբ Աստված լինելը: Ոչ թե սոսկ մարդ է Քրիստոս կամ լոկ Աստված, այլ երկուսի կատարյալ միավորությունը: Սակայն երկուսը չեն, այլ մեկը, քանզի **միավորվում են բաժանաբար և բաժանվում են անբաժանաբար**: Բայց նեստորականներն ու քաղկեդոնականները ուրանում են բնությունների միավորումը՝ սուտ պատճառ բերելով միավորությամբ Նրանում շփոթության ներմուծումը: Թեպետ «*Բանն մարմին եղեւ*»՝ միավորվելով մարդկային բնությանը, դրանից, սակայն, շփոթություն կամ խառնակություն չներմուծվեց, ինչպես պարագան է հոգու և մարմնի անշփոթ միավորության: Ուստի «*Բանն մարմին եղեւ*» առանց շփոթման՝ աղամական բնությունը կատարելապես միավորելով Իր աստվածությանը: Եվ որովհետև մի է Քրիստոս, ինչպես ասում է առաքյալը. «*Մի է Տէր, մի հաւատք, մի մկրտութիւն*» (Եփես. Դ 5), մի է և Նրա բնությունը: Բանի մարմնացումը տեղի ունեցավ ծայրագույն միավորությամբ՝ վեր մարդկային բնությունից: Քանզի Անեղը միավորվում է եղականի հետ՝ անփոփոխ ու անբաժան միավորությամբ: Սակայն ինչպե՞ս է, որ Քրիստոս միաժամանակ մարդ է և Աստված. սույնը վեր է բոլոր մտքերից ու խոսքերից՝ հասու լինելով միայն Իրեն՝ Աստծուն: Պարտ է հավատքը գերադասել մտքից, և Քրիստոսին կատարյալ Աստված ու կատարյալ Մարդ խոստովանել. Աստված աստվածությամբ և Մարդ՝ մարդկությամբ: Եվ սա լինում է ոչ թե մասամբ կամ բաժանմամբ, այլ՝ ամբողջությամբ ու միավորությամբ: Աստված կոչվում է Մարդ, և մարդը՝ Աս-

⁸ Անդ:

⁹ Անդ:

¹⁰ **Գրիգոր Տաթևացի**, *Գիրք Հարցմանց* (այսուհետ՝ *Հարցմանց*), Կ. Պոլիս, 1729, էջ 75:

տված ոչ թե «*փոխարկապէս*»¹¹, այլ «*փոխատրապէս*» (*metadotikw_v*)¹²: Նախքան մարդեղությունն էլ էր Աստված, սակայն այժմ միավորյալ մարմնով է Աստված:

Իսկ ովքեր Բանին ու մարմնին սոսկ մի բնություն են խոստովանում, կատարյալ ամբարիշտներ են, քանի որ Բանի մարմինը Կույսից է, Կույսը՝ Ադամից, Ադամն էլ՝ հողից: Եվ հողից արարվածին ու նրա Արարչին միևնույն բնություն վերագրելը մեծ ամբարշտություն է կարծվում: Իսկ միավորությունից հետո Քրիստոսի մեջ դարձյալ երկու բնություն ասողները բռնաբար բաժանում են Նրա կամքը, գործերը, անմեղ կրքերը: Այսպիսիք թեև մի անձ են խոստովանում, սակայն ուրանում են Աստծո մարդացումը, ինչպես նեստորականները: Իսկ ովքեր երկու բնությունները մեկ դարձած են խոստովանում՝ որպես թե ո՛չ Աստծո և ո՛չ մարդու, այլ՝ կիսով չափ Աստծո ու կիսով չափ մարդու, սրանք էլ փրկական տնօրէնությունները ունայն և *առ աչօք* են համարում, ինչպես մանիքեյներն ու եվտիքյանները¹³:

Արդ, երբ Բանին ու մարմնին ասում ենք մի բնություն, սա լինում է Արիոսինը, որ Բանին ու մարմնին արարած խոստովանեց և հավետ դեպի մեղքը խոտորվեց: Մի բնություն ասաց նաև Ապոդինարը՝ ուրանալով Քրիստոսի հոգին ու միտքը. իբրև թե Բանը մարմնում բնակվեց հոգու փոխարեն: Եվտիքեսն էլ մի բնություն ասաց՝ շփոթելով ու խառնակելով բնությունների հատկությունները: Մի բնություն ասաց և մյուս Եվտիքեսը՝ Բանի մարմնացումը Կույսից՝ իբրև խողովակից խոստովանելով: Մի բնություն համբավեցին ճշմարիտ մարդեղությունը նմանություն և *առ աչօք* կարծողները, ինչպես երևութականները¹⁴: Մի բնություն ասացին և նրանք, ովքեր Բանի մարմինը երկնքից վերցված խոստովանեցին: Դարձյալ մի բնություն հռչակեցին Մարկեղոսն ու Փոտինոսը, որոնք Բանին խոստովանեցին ոչ թե Հորից ծնված՝ *նախքան գլախտեանս*, այլ՝ Կույսից սկիզբ առած¹⁵: Նրանք մարմնացյալ Բանին անանձ և անգո խոստովանեցին, ինչպիսին մարդկային խոսքն է: Այսպիսի չար հերձվածներին ու այսպես խորհողներին նզովում է Աստծո Եկեղեցին:

Իսկ միավորությունից հետո երկու բնություն խոստովանողները երկու խմբի են բաժանվում: Ոմանք, ինչպես Նեստորը, Պողոս Սամոստացին ու Դիոթորոսը, Քրիստոսին բաժանեցին երկու անձերի, երկու կամքերի և երկու գործերի՝ դավանելով երկու Որդի ու երկու Քրիստոս. մեկը՝ Տեր, իսկ մյուսը՝ ծառա, մեկը՝ բնությամբ Աստծո Որդի, իսկ մյուսը՝ շնորհով: Իսկ քաղկեդոնականները թեպետ մի անձ ասացին, սակայն Քրիստոսին կրկին բաժանեցին երկու բնությունների, երկու կամքերի և երկու գործերի, ինչպես Լևոնը, Փղաբիանոսն ու նրանց համամիտ հերձվածողները: Սրանք չեն խոստովանում էությանմբ և բնությամբ միությունը, այլ միայն անձամբ: Մինչդեռ անձն առանց բնության սոսկ անուն է և ոչ էություն, ինչպես Որդի, Քրիստոս կամ Հիսուս: Եվ անունները թեկուզ մի են ասում, սակայն անվանը միավորում են երկու էություն՝ աստվածային ու մարդկային՝ բաժանելով էությամբ և միավորելով որդիությամբ: Սրանց նույնպես նզովում է

¹¹ Հարցմանց, էջ 75:

¹² Անդ:

¹³ ԶԿՄ, շճ 81:

¹⁴ ԶԿՄ, շճ 82:

¹⁵ Անդ:

Քրիստոսի Եկեղեցին:

Երրորդ խումբն էլ երկուսից մի բնություն եղած խոստովանեց՝ ո՛չ Աստծո և ո՛չ մարդու՝ կա՛մ ուրանալով երկուսից մեկը, կա՛մ էլ թվացյալ համարելով այն, որոնց ևս նգովում է Ս. Եկեղեցին:

Իսկ մենք՝ «*դասք ուղղափառաց*»¹⁶, աներկբայորեն այսպե՛ս ենք խոստովանում, թե Բանն Աստված նախքան մարդեղությունը հեռու էր մարդկանցից, որքան հեռավորություն որ կարող է լինել Արարչի ու արարածի, Անեղի և եղականի, Հավիտենականի ու ժամանակավորի միջև: Եվ երբ Ստեղծիչը կամեցավ մարդ լինել, Իր կատարյալ անձով ու էությամբ ամբողջապես և անձառապես միացավ մարմնին: Ոչ թե մասամբ վերցնելով մարդկային բնություն, այլ ամբողջ բնությունը անհատ մարդկությամբ՝ բանական հոգով, իմանալի մտքով ու թանձրացյալ մարմնով, միավորեց Իր աստվածությանը անշփոթ և անբաժան միությամբ՝ երբեք չունենալով բաժանում ո՛չ դեմքում, ո՛չ բնության մեջ, ո՛չ կամքում և ո՛չ էլ գործերում: Քանզի միավորվածը չի բաժանվում, այլ երկվությունը վերացվում է միությամբ: Այս միավորությամբ Քրիստոսի մեջ ամենակատար սրտով խոստովանում ենք «*մի անձն, եւ մի դէմ, եւ մի կերպ, եւ մի բնութիւն, եւ մի կամք, եւ մի ներգործութիւն*»¹⁷: Թեպետ միավորվում են բնությամբ, սակայն չեն շփոթվում տարբերությամբ: Ու ինչպես հոգու և մարմնի տարբերությունը չի խափանում միավորությունը, այնպես էլ Բանի՝ բնությամբ միությունը, քանզի «*մի է բնութիւն Բանին Աստուծոյ մարմնացելոյ*»¹⁸:

ՎԱՍՆ ԱՆԱՊԱԿԱՆ ՄԱՐՄՆՈՅՆ ՔՐԻՍՏՈՍԻ

«Մարմին Նորա ոչ ետես զապականութիւն»
(Գործք Բ 31):

Քրիստոս՝ Աստծո անարատ Գառը, որ «բառնայ զմեղս աշխարհի» (Հմմտ. Հովհ. Ա 29), չարչարվեց, խաչվեց, մեռավ, թաղվեց և երրորդը օրը հրաշափառապես հարություն առավ: Իր մահվամբ «եբարձ զմահ»¹⁹ և Իր հարությամբ մեզ կյանք պարգևեց: Արդ, երկաբնականների դասերից եղան հերձվածողներ, որոնք Կենարարի անապական մարմինն ապականություն բարբաջեցին՝ թյուր պատճառ բերելով մահը, որը, ասացին, ապականություն է մարմնին: Իսկ որ մահն ու ապականությունը տարբեր բաներ են, հայտնի է նախ գործերից, քանզի մահվան գործը ոչ թե մարմինն ապականելն է, այլ հոգին մարմնից անջատելը: Իսկ մարմնի ապականումը մահվան հետևանքն է և ոչ թե արդյունքը: Դարձյալ՝ մարմինն ապականվում է ոչ թե հոգուց հեռացմամբ, այլ իր տարբերից զատմամբ ու քայքայմամբ: Ինչպես, ասենք, մեկը մի ծառ կտրի, իսկ մի ուրիշն էլ հատված ծառը մասնատի և այրի: Այսպես, ծառի համար ապականություն եղավ ոչ թե հատումը, այլ՝ այրումը: Նմանապես, մահը կտրում է կյանքի ծառը, իսկ փտումն ու այլալուծումը ա-

¹⁶ Անդ:

¹⁷ Զ Կ՝, էջ 83:

¹⁸ Ս. Աթանաս և Ս. Կիրիլ, տե՛ս անդ:

¹⁹ Հարցմանց, էջ 498:

պականում են այն: Ուստի անհեթեթ է մահն ապականություն կոչել: Նաև՝ մահը բաժանում է անձը, իսկ ապականությունը փոփոխում է բնությունը: Մահն Արարչից սահմանված պատիժ է, իսկ ապականությունը բանսարկուի արկածով եղավ, որն էլ հետևում է մահվանը:

Եվ եթե Քրիստոսի մարմինը կարելի է մահկանացու և չարչարելի ասել՝ մահն ու չարչարանքը կամավորապես հանձն առնելու պատճառով, ապա այն երբեք չի կարելի ապականացու ասել: Այլ մեր Տերը, **անապական Կույսից վերցնելով անապական մարմին, այն անապականաբար միավորեց Իր աստվածային անապական Հոթյանը:** Մինչդեռ ապականությունը մեղքի ծնունդ է, մեղքը հույժ չար է, իսկ Քրիստոս մեղք չգործեց (Հմմտ. Ա Հովհ. Գ 5), որի համար էլ «մարմին Նորա ոչ ետես զապականությիւն»:

Մարդկային մարմնի ապականությունը լինում է այր ու կնոջ սերմի խառնումից, մինչ Բանի մարմինը «ոչ է ի սերմանէ հօր եւ մօր»²⁰, այլ՝ կուսական արգանդից՝ բեղմնավորված անապական արյունից: Քրիստոսի կույս Եկեղեցին Ս. Մարիամ Աստվածամորը անապական է խոստովանում՝ ոչ թե ըստ բնության գոյացության, այլ որովհետև Բանն Աստծուն ծնեց անապական մարմնով. «Հոգին Սուրբ եկեցցէ ի քեզ, եւ զօրութիւն Բարձրելոյն հովանի լիցի ի վերայ քո, զի որ ծնանելոցն է ի քէն, Սուրբ է» (Ղուկ. Ա 35): Արդ, եթե ծնողն անապական է, ինչպե՞ս կարող է նրանից ծնվածն ապականացու լինել: Անապատում երկնքից իջած մանանան նախօրինակն էր Փրկչի անապական մարմնի: Եվ ինչպես մանանան է առ այսօր անապականաբար պահվում ոսկե սափորում, սույնպես էլ Քրիստոսի մարմինն է հավիտենապես անապական: Նաև բոլոր սուրբ վարդապետներն ու ուղղափառ Հայրերը, ինչպես Ս. Եփրեմ Ասորին, Ս. Հովհան Ոսկեբերանը, Ս. Կյուրեղ Աղեքսանդրացին, Ս. Աթանասը և ուրիշներ, Հիսուսի կենդանաբար մարմինն անապական խոստովանեցին՝ նգովքներով խցելով հերետիկոսների բերանները, թե՛ «եթե ոք յետ անձառ միաւորութեանն ապականացու ասէ զանապական մարմինն սուրբ, նգովեալ լիցի»²¹:

Չար լեզուներն ասացին, եթե Քրիստոս անապական մարմին վերցրեց, ուրեմն մեզ չփրկեց, քանզի մեր մարմինն ապականացու է, այլ փրկեց Ադամի մինչմեղանչական մարմինը, որն անապական էր: Բանն Աստված վերցրեց ոչ թե մեր ապականացու, այլ «ապականակիր»²² մարմինը՝ մեզ փրկելով մերիններով: Ու երբ միավորեց Իր աստվածային բնությանը, հոգուց զատեց մեղքը և մարմնից հեռացրեց ապականությունը, ինչպես հուրը, միավորվելով ոսկու հետ, նրանից սրբում է ժանգը՝ այն դարձնելով անապական: Այդպես էլ Ս. Կույսից անմեղ հոգով ու անապական մարմնով ծնվեց մարդացյալ Աստված: Ոչ թե վերցրեց Ադամի առաջին բնությունը, որն ուներ մինչ մեղանչելը, այլ՝ Ադամի «ապականագանգուած»²³ մարմինը, որը միավորելով Իր հետ՝ այնտեղից արտաքսեց ապականությունը՝ կրկին երևան հանելով Ադամի առաջին՝ անմեղ ու անապական բնությունը: Աստված հենց այդ Բանի համար մարդացավ, որպեսզի մարդը վերագտնի աղամական անապական բնությունը:

²⁰ Հարցմանց, էջ 499:

²¹ Հարցմանց, էջ 499:

²² շԿ՝, չՀ 500:

²³ Հմմտ. անդ:

Իսկ ոմանք էլ պատճառ բերեցին Քրիստոսի՝ մարմնով աճելն ու զարգանալը իբրև նշան ապականության: Սակայն ոչ թե աճումն է ապականություն, այլ դրա հակառակը: Քանզի աճումը զարգացում է, իսկ ապականությունը՝ նվազություն, որ «յոչգոյություն փոփոխէ»²⁴: Եվ Քրիստոսի՝ մարմնով աճելը ցույց է տալիս Նրա ճշմարիտ մարդեղությունը, այլ ոչ թե երևութական լինելը:

Ուրիշներն էլ հերձախոսեցին, թե Քրիստոսի կաթնասուն լինելն ու կերակուր ուտելն են իբրև մաս ապականության: Այն, որ կերակրվելը ապականության մաս չի կազմում, հայտնի է Ադամի օրինակից, որ նախքան հանցանք գործելը կերակրվում էր և ապականացու չէր: Ոչ թե քաղց զգալու, այլ Աստծո թույլտվության պատճառով էր ուտում. «Յամենայն ծառոց որ է ի դրախտիդ՝ ուտելով կերիցես. բայց ի ծառոյն գիտութեան բարոյ եւ չարի՝ մի՛ ուտիցէք» (Ծննդ. Բ 16): Նույնպես և Քրիստոս էր կերակրվում անապական մարմնով: Իսկ կերակուրն արտաքնոց չէր գնում, ինչպես սովորությունն է մարդկային մեղանշական բնության: Արդ, ոչ թե կերակուրը, այլ մեղքն ապականեց մարդու բնությունը: Իսկ Քրիստոս թեև կերակրվում էր, սակայն բացարձակապես զերծ էր մեղքից՝ անապական լինելով անգամ մարմնավոր ծննդյամբ. «Խօսեալ զմայր Նորա Մարիամ Յովսեփու, մինչեւ եկեալ առ միմեանս՝ գտաւ յղացեալ ի Հոգւոյն Սրբոյ» (Մատթ. Ա 18):

Դարձյալ ասացին՝ եթե Քրիստոսի մարմինը «կրական»²⁵ էր, ուրեմն ապականացու էր, իսկ եթե «անկրական»²⁶ էր, ապա ճշմարտապես մարդ չէր: Երկակի է կիրքը՝ կամավոր և ակամա: Ակամա կրքերը ծառայական են ու հարկավորական: Բանն Աստծո մոտ չեն տեսնվում ակամա կրքեր, քանզի Ինքը, լինելով համայնի Տերը և Արարիչը, բնության հարկադրանքի ու ծառայության ներքո չէ, ինչպես մենք, այլ վեր և ազատ է ամեն մի կրքից: Մարդեղությամբ մեր Տերն Իր մեջ կրեց միայն կամավոր կրքերը. քաղցում էր, երբ ուզում էր, ծարավում էր, երբ կամենում էր՝ ոչ թե մեզ նման՝ ի հարկե՝, այլ՝ Իր կամքի համաձայն: Աստծո անեղ էությունն անկրական է թե՛ կամավոր և թե՛ ակամա կրքերի հանդեպ: Քանի որ կիրքը բնորոշ է եղականին, ինչպես պարագան է առհասարակ մարդու, որ կրական է թե՛ կամավորի և թե՛ ակամայի նկատմամբ՝ բնությամբ ու կամքով: Եվ որովհետև Քրիստոս Աստված է, չունի ակամա կրքեր, այլ որովհետև նաև ճշմարիտ Մարդ է, մարմնացյալ Բան, կրում է սոսկ կամավոր կրքերը:

Քրիստոս Իր կամավոր կրքերով մեզ ազատեց ակամա կրքերի դատապարտությունից եւ կամավոր կրքերի չափազանցությունից՝ Իր անապականությամբ մեր ապականված բնությունը վերստին կոչելով ապականությունից անապականության:

Իսկ ինչպե՞ս կարող է ապականացուն անապական դարձնել ապականացուն, եթե ինքը չունի անապականություն, ինչպես խավարը, որ չունի լույս, չի կարող լուսավորել խավարը:

Արդ, եթե Քրիստոս չէր կրում ակամա կրքերը, ասացին, ուրեմն թերակատար էր մարդեղությունը: Կարի անմտություն է այսպես խորհելը, քանզի մարդու բնության բնական բանականին ակամա կրքերը մաս չեն կազմում, այլ անասնականին Ադամի բնության մեջ հետամտական լինելու պատճառով: Տեր Հիսուս Իր մարդեղությամբ վերցրեց

²⁴ ԶԿՄ, շՀ 501:

²⁵ Հարցմանց, ԼԶ 501:

²⁶ Անդ:

այն, ինչ մարդու բնությանը բնական էր՝ ի բաց թողնելով եկամուտ անասնականը, որ արդյունք էր մեղքի: Դրախտում առաջին մարդը՝ Ադամը, նախքան մեղանշելը չունեի ո՛չ մարմնի արտաթորում և ո՛չ էլ՝ արտածորում, ինչպես Նոյը՝ տապանում, կամ սաղմնավորված մանուկը մոր արգանդում: Այսպես էլ մեր Տերն էր գերծ կերակրի ապականությունից, ինչպես որ մոմը, երբ կատարելապես այրվում է, չի ունենում արտահոսք, կամ էլ կապարով կնքված ապակե անոթի ջուրը, որ արևի ջերմությունից նվազելով՝ դարձյալ չի ունենում արտահոսք²⁷: Արդ, Քրիստոս աստվածության հրում անապական մնաց մարմնով և անմեղ՝ կրքերով: Այլև ականա ու կամավոր կրքերը լինում են երկու տեսակի՝ անգոսնեղի և անանգոսնեղի⁽⁶⁾: Արդեն ասացինք, որ Փրկիչն Իր մարդեղությամբ ականա կրքեր չկրեց: Չկրեց նաև անգոսնեղի կրքեր, որոնք վերստին մեղքի պատճառով են: Այսպես, Քրիստոս կատարելապես կրեց մարդկային կամավոր անանգոսնեղի կրքերը՝ դրանցով ցույց տալով Իր ճշմարիտ Մարդ լինելը և դրանց անմեղությամբ դատապարտելով մեղքը մարմնի կրքերի: Արդ, մեր Տերը քաղցեց, ծարավեց, քրտնեց, ննջեց, աշխատեց, արտասվեց, թախծեց... Իսկ կերակրի և ցանկության ականա ծորումը թեպետ անանգոսնեղի է, սակայն դա՛ էլ չկրեց, քանի որ կամավոր չէ:

Ոմանք էլ Տիրոջ խոցվածքն ու արյունն են ցուցիչ բերում իբր ապականության: Աշխարհի փրկությունը Քրիստոսի չարչարանքներով ու մահվամբ եղավ: Ուրեմն ի՞նչ՝ ապականությունը մեզ փրկեց կամ աշխարհի փրկիչը ապականությունը եղավ և ո՛չ Քրիստոս: Ավա՛ղ նրանց անբան մտահաճությանը, որոնք, իրենց Տիրոջն ուրացած, «ածեն ի վերայ ինքեանց զարագահասն կորուստ» (Բ Պետր. Բ 1):

Իսկ մենք՝ Մայր Եկեղեցու հարազատ զավակներս, ամո՛ւր պահենք ուղղափառ վարդապետությունը՝ «շինեալ ի վերայ հաւատոյ հիման մարգարէից եւ առաքելոց՝ անշարժ խարսխեալք ի վերայ յուսոյն Քրիստոսի: Եւ Նմա փա՛ռք յաւիտեանս. Ամէն»²⁸:

²⁷ Հմմտ. **Գրիգոր Տաթևացի**, *Ոսկեփորիկ*, Երևան, 1995, էջ 168:

²⁸ *Հարցմանց*, էջ 503: